

Ὁ Ζαρατούστρας ἀποστρέφεται ἀκόμη καὶ τὸ Κράτος, ὅπως, εἰς τὰ μέρη τοῦ Βορρᾶ, ὃ Ἴψεν καὶ ἔτι βαθύτερον.

Δι' αὐτόν, τὸ Κράτος εἶναι τὸ ψυχρότερον ὄλων τῶν ψυχρῶν τεράτων. Τὸ βασικόν του ψεῦδος εἶναι ὅτι καλεῖται «ὁ λαός». Ὁχι. Ψυχαὶ δημιουργικαὶ ἐδημιούργησαν τὸν λαόν, ἐμφυσῶσαι εἰς αὐτόν μίαν πίστιν καὶ ἓνα ἔρωτα καὶ, οὕτως, ἐξυπηρέτησαν τὴν ζωὴν. Διότι κάθε λαὸς ἔχει ἀτομικοποιηθῆ, ἀλλὰ τὸ Κράτος εἶναι παντοῦ τὸ ἴδιον. Διὰ τὸν Ζαρατούστραν τὸ Κράτος εἶναι τὸ μέρος, «ὅπου ἡ βραδεῖα αὐτοκτονία καλεῖται ζωὴ». Μόνον ἐκεῖ, ὅπου τελειώνει τὸ Κράτος, ἀρχίζει ὁ ἄνθρωπος, ὁ μὴ ἀνωφελής, ὅστις εἶναι ἡ γέφυρα, ἡ ἄγουσα πρὸς τὸν ὑπεράνθρωπον.

Φεύγων ἀπὸ τὸ Κράτος, ὁ Ζαρατούστρας ἀπεχώρησεν εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος του, εἰς τὸ βάθος τοῦ σπηλαίου του.

Ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος, δι' αὐτόν, ἔγκειται εἰς τὸν οἶκτον καὶ τὴν εὐσπλαχνίαν. Γενναιόδωρος εἰς μικρὰ εὐσπλαχνικὰ ψεύδη κατώκησε πλησίον τῶν ἀνθρώπων.

«Κατατσιμπημένος ἀπὸ δηλητηριώδεις μυίας καὶ, ἂν καὶ δὲν ἤμουν πέτρα, διατρηθεὶς ἀπὸ τὰς ἀπειραρίθμους σταγόνας τῆς κακίας, ἔμενον μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, λέγων εἰς τὸν ἑαυτόν μου· κάθε τι, τὸ ὁποῖον εἶναι μικρὸν, δὲν πταίει διὰ τὴν μικρότητά του. Ἰδίως ὅσοι ὀνομάζονται «καλοὶ» τιμποῦν μὲ ὄλην των τὴν ἀθωότητα, ψεύδονται ἐν πάσῃ ἀθωότητι. Πῶς θὰ εἰμποροῦσαν νὰ δειχθοῦν δίκαιοι πρὸς σέ; Ὁ ζῶν μεταξὺ τῶν «καλῶν» ἀνθρώπων, θὰ φθάσῃ νὰ ψεύδεται ἐξ εὐσπλαχνίας. Ἡ εὐσπλαχνία περικλείει ἀτμόσφαιραν πολὺ βαρεῖαν διὰ τὰς ἐλευθέρως ψυχάς. Διότι ἡ βλακεία τῶν «καλῶν» εἶναι βάθος ἀμέτρητον.

«Τοὺς ντερεκωμένους σοφούς των τοὺς ὀνόμαζα σοφούς καὶ ὄχι ντερεκωμένους· τοὺς τυμβωρύχους των τοὺς

ὠνόμαζα ἐρευνητάς· καὶ, οὕτως, ἔμαθα ν' ἀλλάζω τὴν θέσιν τῶν λέξεων. Οἱ τυμβωρύχοι, ἀνασκάπτοντες, προσβάλλονται ἐκ νόσων. Ἐκ τὰ πολύκαιρα τέλματα ἀναδίδονται βλαβεραὶ ἀναθυμιάσεις. Πρέπει νὰ ζῆ κανεὶς ἐπάνω εἰς τὰ βουνά».

Μὲ ἀγαλλίασιν, οἱ ρώθωνές του ἀναπνέουν πάλιν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ βουνοῦ. Ἡ ἀναπνοή του ἐγλύτωσεν ἀπὸ τὴν ἀποφθορὰν παντός ὅ,τι εἶναι ἀνθρώπινον. Καὶ ὁ Ζαρατούστρας μένει ἐκεῖ, καθισμένος, περιτριγυρισμένος ἀπὸ τοὺς σπασμένους παλαιούς πίνακας τῶν ἀξιῶν καὶ τοὺς νέους πίνακας, ἡμιτελεῖς ἀκόμη. Καὶ περιμένει τὴν ὥραν του, τὴν ὥραν καθ' ἣν θὰ φθάσουν, μαζὺ, τὸ γελαστό λεοντάρι καὶ τὸ κοπάδι τῶν περιστεριῶν, ἡ δύναμις μὲ τὴν τρυφερότητα, διὰ νὰ τὸν δοξολογήσουν. Καὶ τείνει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἓνα νέον πίνακα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι χαραγμέναι ἀλήθειαι, ὅπως ἡ κατωτέρω:

«Αὐτὸ ἀξιοῖ ἡ ἀγάπη μου πρὸς τοὺς πλέον ἀπομεμακρυσμένους·¹⁸ μὴ φείδεσαι καθόλου τοῦ πλησίον σου. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κάτι ὀφείλον νὰ ὑπερβληθῆ.

«Μὴ λέγῃς: κάμνω εἰς τοὺς ἄλλους ὅ,τι θέλω νὰ κάμνουν καὶ οἱ ἄλλοι πρὸς ἐμέ. Ὅ,τι κάμνεις, κανεὶς δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ σοῦ τὸ ἀνταποδόσῃ. Δὲν ὑπάρχει ἀνταμοιβή.

«Μὴ πιστεύῃς ὅτι ὀφείλεις νὰ μὴ λαμβάνῃς. Μὴ ζητῆς νὰ σοῦ δοθῆ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον θὰ εἰμποροῦσες νὰ τὸ ἀρπάσῃς, διὰ τῆς βίας.

«Δυσπίστει πρὸς τοὺς καλοὺς. Οἱ καλοὶ ἄνθρωποι δὲν λέγουν, ποτέ, τὴν ἀλήθειαν. Διότι πᾶν ὅ,τι διὰ τοὺς καλοὺς

¹⁸) Σ. Μ. Ὁ Νίτσε ἐδῶ μεταχειρίζεται τὴν φράσιν « ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς πλέον ἀπομεμακρυσμένους » κατ' ἀντίθεσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ διδαχθείσης « ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον ».

εἶναι κακὸν ὀφείλει νὰ συναθροισθῆ διὰ νὰ γεννηθῆ μία ἀλήθεια: Τὸ παράτολμον θράσος, ἡ μακρὰ δυσπιστία, ἡ σκληρὰ ἀηδία, ὁ χωρισμὸς εἰς τὴν ζωὴν.

«Ὁ,τι παρῆλθεν ἔστω ἐγκαταλελειμμένον. Διότι θὰ εἴμποροῦσε νὰ ἔλθῃ μία ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ ὄχλος νὰ γίνῃ κύριος καὶ νὰ πνίξῃ, εἰς τὰ ρηχὰ, τὴν ἐποχὴν ὀλόκληρον, ἢ ἓνας τύραννος νὰ τὰ οἰκειοποιηθῆ ὅλα. Ἴδού, διατὶ χρειάζεται νέα εὐγένεια, ἀντίπαλος παντὸς ὅ,τι εἶναι ὄχλος : καὶ δεσπότης, εὐγένεια, ἡ ὁποία θὰ ἔγραφε πάλιν τὴν λέξιν «εὐγενής» εἰς νέον πίνακα. Βεβαίως, ὄχι εὐγένεια, δυναμένη ν' ἀγορασθῆ ἢ συνιστιμένη εἰς τὸ ἀγαπᾶν τὴν πατρίδα. Ὁχι. Ἴδού, τί διδάσκει ὁ Ζαρατούστρας: Ἐξορίσατε τοὺς ἑαυτοὺς σας ἀπὸ τὰς πατρίδας τῶν πατέρων σας καὶ τὰς πατρίδας τῶν πάππων σας καὶ τὰς πατρίδας τῶν προγόνων σας. Δὲν θ' ἀγαπήσετε τὴν πατρίδα τῶν πατέρων σας, ἀλλὰ τὴν πατρίδα τῶν τέκνων σας. Αὕτῃ ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ νέα εὐγένεια — ἡ ἀγάπη τῆς νέας πατρίδος, τῆς ἀγνώστου χώρας, τῆς μακρυνῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλέον μακρυνῆς θαλάσσης. Εἰς τὰ τέκνα σας θὰ ἐξαγοράσετε τὴν δυστυχίαν, ὅτι ὑπήρξατε τέκνα τῶν πατέρων σας. Ὀλόκληρον τὸ παρελθὸν θὰ ἐξαγορασθῆ οὕτω».

ἽΟ Ζαρατούστρας εἶναι πλήρης τρυφερότητος. ἽΑλλοι εἶπον· μὴ λύσης τὸν γάμον. ἽΟ Ζαρατούστρας διδάσκει: «Θέλω νὰ λέγουν ὅσοι εἶναι καλῆς πίστεως : Ἀγαπώμεθα, δότε μας μίαν προθεσμίαν, μίαν βραχεῖαν ἔνωσιν, διὰ νὰ ἴδωμεν, ἂν εἴμεθα ἄξιοι μακρᾶς ἐνώσεως ! Διὰ νὰ μὴ ὑποκύψωμεν, πρέπει νὰ διαρρήξωμεν τὸν δεσμόν». Μία γυναῖκα εἶπεν εἰς τὸν Ζαρατούστραν : « εἶναι ἀληθές, ὅτι ἔσπασα τὰ δεσμὰ τοῦ γάμου, ἀλλὰ προηγουμένως ἔσπασαν ἐμένα τὰ δεσμὰ τοῦ γάμου ».

ἽΟ Ζαρατούστρας δὲν αἰσθάνεται καθόλου οἶκτον. ἽΗ

σοφία λέγει: μὴ θίγῃς τὴν ἄμαξαν, ἣ ὁποία ἀπειλῇ ν' ἀνατραπῇ. Ἄλλ' ὁ Ζαρατούστρας λέγει: ὅ,τι ἀπειλεῖ νὰ πέσῃ ὀφείλετε νὰ τὸ ἀνατρέψετε. Ὅ,τι ὑπάρχει ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας πίπτει, καταρρέει. Κανείς δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ σώσῃ τίποτε. Οὐχ ἦττον, ὁ Ζαρατούστρας θέλει νὰ τὸ ἀνατρέψῃ.

Ὁ Ζαρατούστρας ἀγαπᾷ τοὺς γενναίους. Ἄλλ' ὄχι τὴν γενναιότητα, ἣ ὁποία ἀνταποκρίνεται εἰς κάθε ἐπίθεσιν. « Χρειαῖται πολλάκις περισσότερο θάρρος διὰ νὰ κρατηθῇ κανείς καὶ ν' ἀντιπαρέλθῃ, ἐπιφυλάσσων τὸν ἑαυτὸν του δι' ἐχθρὸν ἀξιώτερον ». Ὁ Ζαρατούστρας δὲν διδάσκει: « ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθρούς σας », ἀλλὰ: « μὴ ἀγωνίζεσθε, καθόλου, ἐναντίον ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους περιφρονεῖτε ».

« Διατὶ τόσο σκληρός; » λέγουν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν Ζαρατούστραν. Ἀπαντᾷ: « Διατὶ τόσο σκληρόν; — εἶπε μίαν ἡμέραν, τὸ κάρβουνον τοῦ μαγειρείου εἰς τὸν ἀδάμαντα—δὲν εἶμεθα, μήπως, στενοὶ συγγενεῖς; » Διότι οἱ δημιουργοὶ εἶναι σκληροί. Καὶ τοῦτο ὀφείλετε νὰ θεωρεῖτε μακαριότητα· νὰ ἐντυπώσετε τὴν σφραγίδα τῆς χειρός σας ἐπὶ τῶν αἰώνων τοῦ μέλλοντος, ὅπως ἐπὶ μαλακοῦ κηροῦ ».

Οὐδεμία ἄλλη θεωρία, οὐδὲν δόγμα, ἐξεγείρει τόσο τὸν Ζαρατούστραν, ὅσον τὸ πρεσβεῦον τὴν ματαιότητα καὶ τὴν ἀσημαντότητα τῆς ζωῆς. Δι' αὐτόν, αἱ διδασκαλῖαι αὐτοῦ εἶναι φλυαρίαι, παραμύθια γραϊδίων. Καὶ ὅταν οἱ οἱ ἀπαισιόδοξοι διακηρῦσου, ὅτι ὁ ἀπολογισμὸς τῆς ζωῆς δὲν εἶναι κυρίως, εἰμὴ πόνος, ὅταν διατείνονται, ὅτι ἡ ὑπαρξίς μας εἶναι δυστυχής, ὁ Ζαρατούστρας τοὺς ἀπεχθάνεται, τοὺς ἀηδιάζει.

Εἶναι ἡ αὐτὴ ἐμπαθῆς ἀγάπη πρὸς τὴν ζωὴν, ἣ ὁποία ἐκφράζεται εἰς τὸν « Ὑμνον πρὸς τὴν Ζωὴν » τῆς μεγάλης

φίλης τοῦ Νίτσε Lou de Salomé, τοῦ ὁποίου αὐτὸς συνέθεσε τὴν μουσικὴν, δι' ὀρχήστραν καὶ χορωδίαν· τὸ ποίημα αὐτὸ τελειώνει :

**Κι' ἂν δὲν ἔχῃς, πειά, ἄλλη χαρὰ νὰ μοῦ προσφέρῃς
μπορεῖς ὁμως ἀκόμα νὰ μοῦ ἐμπιστευθῆς τὸν πόνο σου.**

Ὁ Ἀχιλλεὺς, προτιμῶν νὰ εἶναι ἀνθρωπάκος ἀσήμαντος καὶ ἀφανὴς ἐν τῇ ζωῇ, παρὰ νὰ γίνῃ βασιλεὺς τῶν σκιῶν ἐν τῷ Ἅδη, εἶναι ὠχρότατον σύμβολον τῆς δίψης τοῦ ζῆν, προκειμένου νὰ ἐκφράσῃ τὸν πυρετώδη πόθον τοῦ Νίτσε διὰ τὴν ζωὴν.

Ὁ Ἐδουάρδος Χάρμαν πιστεύει εἰς ἀρχὴν καὶ τέλος τοῦ κόσμου. Καταλήγει, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ, ὀπισθεν ἡμῶν, αἰωνιότης, ἐπειδὴ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, πάντα τὰ ἐνδεχόμενα θὰ εἶχον ἤδη πραγματοποιηθῆ, τοῦθ' ὅπερ δὲν συμβαίνει. Ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα φρονῶν, ὁ Νίτσε διδάσκει ἓνα μυστικισμόν, μᾶλλον κούφιον ἄλλως τε, πηγάζοντα ἀπὸ τὴν ιδέαν τῶν ἀρχαίων Πυθαγορείων περὶ ἀενάου ἐπανόδου τῆς ἱστορίας καὶ σχέσιν ἔχοντα μὲ τὸν Ἐκκλησιαστήν. Λέγει: Τὰ πάντα ἐπανέρχονται ἀενάως, καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν, οὕτως ὥστε ἔχομεν ὑπάρξει ἐν τῷ κόσμῳ (πρὸ τῆς σημερινῆς ζωῆς μας) ἀπειράκις καὶ πάντα μεθ' ἡμῶν. Τὸ μέγα ὠρολόγιον τοῦ Κόσμου εἶναι ἐν ἀμμορολόγιον, μία κλεψύδρα συνεχῶς περιστρεφομένη, χωρὶς ἀκόμη, χωρὶς ποτέ, ν' ἀδειάσῃ. Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι, τὴν αὐτὴν περίπτου ἐποχὴν, παρόμοιαι θεωρίαι διευτυπώθησαν ὑπὸ δύο Γάλλων διανοουμένων, τοῦ Blaquie εἰς τὴν «*Αἰωνιότητα τῶν ἄστρον*» (1871) καὶ τοῦ Gustave le Bon εἰς ἔργον του «*Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ κοινωνίαι*» (1881).

Τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου του, ὁ Ζαρατούστρας θὰ

εἶπη : « Ἴδου, ὅτι βυθίζομαι καὶ ἀποθνήσκω· τῶρα δὲν εἶμαι τίποτε πλέον, διότι ἡ ψυχὴ εἶναι θνητὴ, ὅπως καὶ τὸ σῶμα. Ἄλλ' ὁ κόμβος τῶν αἰτιῶν, εἰς τὸν ὁποῖον εἶμαι δεμένος, θὰ γυρίζη καὶ θὰ μὲ παράγη, ἐκ νέου, αἰωνίως, εἰς τὸν κόσμον.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ τρίτου μέρους τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, εὐρίσκεται κεφάλαιον φέρον τὸν τίτλον. « *Τὸ ἄλλο τραγοῦδι τοῦ Χοροῦ* ». Εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ Νίτσε, ὁ χορὸς εἶναι, πάντοτε, ἡ ἔκφρασις τῆς εὐγενοῦς ἑλαφρότητος τῆς ψυχῆς, ἣτις ἀνυψοῦται ὑπεράνω πάσης ἡλιθίας σοβαρότητος. Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ εἶναι ἀξιοσημεῖωτον, ὅσον ἀφορᾷ τὴν γλῶσσαν, ὡς ἀπὸ τὰ καλύτερα δείγματα τοῦ ὕφους τοῦ Ζαρατούστρα, ὅταν ὑψοῦται εἰς τὴν ποιητικωτέραν πτῆσίν του. Ὁ Ζαρατούστρας, βλέπει, ἐνώπιόν του, τὴν Ζωὴν, ὑπὸ μορφὴν γυναικός· ἐκείνη παίζει καστανιέτες καὶ αὐτὸς χορεύει μαζί της, ἐκχέων ὅλην του τὴν ὀργὴν κατὰ τῆς ζωῆς καὶ ὄλον του τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ζωὴν.

« Μόλις ἐκύτταξα μέσα στὰ μάτια σου, ὦ Ζωή! εἶδα χρυσάφια ν' ἀστράφτουν, μέσα στὰ μάτια σου τὰ νυχτερά — αὐτὴ ἡ ἡδονὴ σταμάτησε τοὺς παλμοὺς τῆς καρδιάς μου.

« Ἐνα χρυσὸ εἶδα κοχύλι, νὰ λαμποκοπᾷ, πάνου στὰ νυχτερά νερά, μιὰ μαλαματένια κούνια, πού ἐβούλιαζε κ' ἐπαιρνε νερά κ' ἔκανε σημάδια.

« Ἐσὺ ἔρριξες στὸ πόδι μου, τὸ τρελλὸ γιὰ χορὸ, μιὰ ματιά, λικνιστικὴ, γελαστὴ, ἐρωτηματικὴ, πού λιοιώνει. Δυὸ φορὲς, μόνο, μὲ τὰ μικράκια χέρια σου, ἔσεισες τὰ ζίλια σου — καί, νά, τὸ πόδι μου ἀνάδευε στὸ μεθύσι τοῦ χοροῦ.

« Σὲ φοβοῦμαι, σὰν εἶσαι κοντά μου, σὲ ποθῶ σὰν μένης ἀπὸ μένα μακρυνά, σὰν φεύγης, τραβᾷς με, σταματῶ σὰν ἀρχίσης νὰ μὲ γυρεύης — ὑποφέρω, μὰ τί δὲν θὰ ὑπέφερα γιὰ σένα!

«Γιὰ σένα, πού ἡ ψυχρότη σου ἀνάβει, πού πλανεύει τὸ μῖσός σου, πού μὲ κρατᾷς, σὰν φεύγης, πού τὸ περιγέλασμά σου συγκινεῖ.

« Ποιὸς καὶ δὲν θὰ σὲ μισοῦσ' ἐσένα, τρανή, πού δένεις ὄλους, γητεύτρα καὶ πλανεύτρα, πού ὅλα τὰ κουκουλώνεις κι' ὅτι ζητᾷς τὸ βροῖσκεις. Ποιὸς δὲ θὰ σ' ἀγαποῦσε, ἀθῶα, ἀνυπόμονη, βιαστική, ἁμαρτωλή μὲ τὰ παιδιάστικα μάτια! »

Εἰς τὴν συνομιλίαν αὐτὴν τῆς Ζωῆς μὲ τὸν ἐραστήν της, μεταξὺ χορευτοῦ καὶ χορευτρίας, εὐρίσκομεν τὰ ἑξῆς :

« ὦ Ζαρατούστρα, πρέπει πολὺ νὰ μ' ἀγαπήσης ἀκόμα, γιὰ νᾶναι ἡ ἀγάπη σου ὅση μοῦ τὴ λές. Δὲν μοῦ εἶσαι ἀρκετὰ πιστός.

« Ὑπάρχει μιὰ παληὰ, βαρειὰ καμπάνα, μιὰ πολὺ βαρειὰ καμπάνα. Χτυπάει τὴν νύχτα ἐκεῖ—πάνω, ψηλά, στὴ σπηλιά σου.

« Σὰν ἀκοῦς νὰ σημαίνῃ αὐτὴ ἡ καμπάνα, τὲς ὥρες τοῦ μεσονυχτιοῦ, συλλογίζεσαι νὰ μ' ἀφήσης, τὰ μεσάνυχτα ὡς τὴ μία.

Τὸ «τραγοῦδι τῆς «Παληᾶς Καμπάνας» κλείει τὸ κεφάλαιον.

Εἰς τὸ τέταρτον μέρος τοῦ βιβλίου, εἰς τὸ κεφάλαιον, τὸ ἐπιγραφόμενον « τὸ τραγοῦδι τῆς μέθης », εὐρίσκομεν τὴν ἐρμηνείαν, τὸ γλωσσάριον, λέξιν πρὸς λέξιν, τοῦ συντόμου ἐκείνου ποιήματος, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸ ἥμισυ ἄσμα μεσαιωνικοῦ ἀγρουπνητοῦ, κατὰ τὸ ἥμισυ μυστικιστικὸς ψαλμός, ἐμπερικλείει αὐτὴν τὴν ψυχὴν τοῦ μυστηριώδους ἐσωτερικοῦ δόγματος τοῦ Νίτσε, εἰς τὴν συντομωτέραν του διατύπωσιν.

» Μεσάνυχτα ζυγώνουν — κ' ἔτσι κρυφὰ κ' ἐγκαρδιακὰ καὶ τρομαγμένα, σὰν νὰ μιλοῦσε, μέσα του, ἡ παληὰ καμπάνα τοῦ μεσονυχτιοῦ, ὁ Ζαρατούστρας φωνάζει στους ἀνώτερους ἀνθρώπους. Τὸ μεσονύχτι ἀκούγονται πράγματα,

πού δὲν τολμοῦν, τῆ μέρα, νὰ εἰπωθοῦν καὶ ἡ γέρικη, βαθεῖα ὥρα τοῦ μεσονυχτιοῦ μιλάει:

» ὦ ἄνθρωπε, πρόσεχε !

» Ποῦ ἐπέρασε ὁ καιρός ; Μὴ δὲν ἔπεσα σὲ βαθεῖα πηγὰ, δια; Ὁ κόσμος κοιμάται. Ἡ ὥρα ἔρχεται πού τουρτουρίζω, ἡ ὥρα πού ρωτᾷ : Ποιὸς πρέπει νᾶναι κύριος τῆς γῆς ;

» Τί λείπει τὸ βαθύ μεσονύχτι ;

» Ἡ καμπάνα χτυπᾷ, ἡ καρδιὰ ψυχομαχάει ἀκόμα, ὁ σκόρος ροκανίζει τὸ ξύλο. Ἀλλοίμονο !

» Ὁ κόσμος εἶνε βαθύς.

» Γερόντισα καμπάνα ! λύρα γλυκειά ! Ὅλοι οἱ πόνοι σοῦ ξεσχίσαν τὴν καρδιά, ὁ πόνος τοῦ πατέρα, τῶν προσπαππούδων, τῶν πρώτων γονειῶν—κι' ἀπὸ τὴν καμπάνα ἀνσβαίνει μιὰ μυρουδιά — ἓνα ἄρωμα, μιὰ εὐωδιὰ αἰωνιότητος, μιὰ μυρουδιά κρασιοῦ χρυσοῦ, σκούρου χρυσοῦ καὶ θεϊκὰ ἀρωματισμένου, μὲ ρόδα παληᾶς εὐτυχίας — κ' ἔτσι τραγουδάει : ὁ κόσμος εἶναι βαθύς. Ἀκόμα πειὸ βαθύτερος κι' ἀπὸ ὅσο τὸ θαρροῦσε ἡ μέρα.

» Εἶμαι πολὺ καθάριος, γιὰ τὰ χονδροκομμένα χέρια τῆς ἡμέρας. Οἱ πειὸ καθάριοι, πρέπει νᾶναι οἱ κύριοι τοῦ κόσμου, οἱ πειὸ ἄγνωστοι, οἱ πειὸ γεροῖ, οἱ ψυχὲς τοῦ μεσονυχτιοῦ, ποῦναι πειὸ φωτεινὲς καὶ πειὸ βαθειᾶς ἀπ' ὅλες τὶς ἡμέρες. Βαθύς εἶναι ὁ πόνος.

» Μὰ ἡ χαρά, κι' ἀπὸ τὴ θλίψη τῆς καρδιᾶς, εἶν' πειὸ βαθεῖα: Γιατὶ ὁ πόνος λείπει: γίνου, καρδιά μου, συντρίμμα! Πέρα, φεύγα, πόνε! Ὁ πόνος λείπει: Πέρα καὶ τελείωνε!

« Κι' ὅμως, ὦ ἀνώτεροι ἄνθρωποι. Δοκιμάσατε ποτὲς καμμιά χαρά; ὦ φίλοι μου, τότε δοκιμάσατε, μαζί, κι' ὅλους τοὺς πόνους. Ὅλα τὰ πράγματα εἶναι ἀλυσσιδιασμένα, μπερδεμένα, ἀγαπημένα, ἀχώριστα. Κι' ὅλα ξαναρχίζουν

πάλι, ὅλα αἰῶνια. Γιατὶ κάθε χαρὰ θέλει τὴν αἰωνιότητα, θέλει τὴν βαθειὰν αἰωνιότητα».

Καὶ ἰδοὺ τότε, τὸ ἄσμα τοῦ μεσονυκτίου.

ὦ ἄνθρωπε πρόσεχε!

Τὶ λέει τὸ βαθὺ μεσονύχτι;

Ὁ κόσμος εἶναι βαθύς.

Ἀκόμα πειὸ βοθύτερος

κι' ἀπ' ὅσο τὸ θαρροῦσε ἡ μέρα.

Βαθύς εἶναι ὁ πόνος του.

Μὰ ἡ χαρὰ.

Κι' ἀπὸ τὴ θλίψη τῆς καρδιᾶς

Εἶν' πειὸ βαθειὰ

Ὁ πόνος λέει: τράβα καὶ τελείωνε.

Μὰ ἡ χαρὰ θέλει τὴν αἰωνιότητα.

Ὅλες οἱ χαρὲς θέλουν τὴν βαθειὰν αἰωνιότητα.

VI

Ἴδου, ὁποῖος εἶναι ὁ μυστικιστῆς οὔτος, ὁ ποιητῆς, ὁ ἐπιθετικὸς διανοητῆς, ὁ ἀνηθικιστῆς οὔτος, ὁ μὴ ἀποκάμνων σπείρων τὸν λόγον τὸν καλόν. Ὅταν, συνηθισμένος κανεὶς εἰς τοὺς Ἄγγλους φιλοσόφους, προσεγγίξῃ τὸν Νίτσε, αἰσθάνεται, ὅτι μεταφέρεται εἰς ἄλλον κόσμον. Οἱ Ἄγγλοι εἶναι, ὅλοι, πνεύματα ὑπομονητικά, τὰ ὅποια περνοῦν τὴν ζωὴν των συνενοῦντα καὶ συνδυάζοντα πλῆθος μικρῶν γεγονότων, διὰ νὰ φθάσουν, οὕτως, νὰ διατυπώσουν ἓνα νόμον. Οἱ καλύτεροι ἐξ αὐτῶν ἀναχωροῦν ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Σπάνιοι εἶναι οἱ ἀσκοῦντες κάποιο θέλημα. Ἐπιβάλλονται διὰ τοῦ ἔργου των μᾶλλον, παρὰ διὰ τῆς προσωπικότητός των. Ἀντιθέτως, ὁ Νίτσε, ὅπως,

ἄλλως τε, καὶ ὁ Σοπενάουερ, εἶναι εἷς μάντις, εἷς δραματιστής, εἷς καλλιτέχνης, κατακτῶν τὴν συμπάθειάν μας, μᾶλλον μὲ τὸ ὅ, τι εἶναι, παρὰ μὲ τὸ ὅ, τι πράττει.

Ματαίως, θέλει νὰ νομίζῃ τὸν ἑαυτὸν του πολὺ ὀλίγον Γερμανόν. Συνεχίζει τοῦλάχιστον τὴν πνευματικὴν καὶ θεωρητικὴν τάσιν τῆς Γερμανικῆς φιλοσοφίας καὶ κατέχεται, ὅπως ὅλοι οἱ Γερμανοί, ὑπὸ τῆς ἐμφύτου ἐχθρότητος πρὸς πᾶσαν ὠφελιμιστικὴν ἄποψιν. Ἡ ἀπόλυτος προτίμησις, τὴν ὁποίαν δεικνύει πρὸς τὴν διατύπωσιν τῶν ἰδεῶν του, διὰ σκέψεων ἄσυνδέτων πρὸς ἀλλήλας, εἶναι χαρακτηριστικὴ· τὸ περιεχόμενον τῶν ἔργων του, εἰς πολλὰ σημεία, ἐνθυμίζει, περισσοτέρους τοῦ ἐνός, συγχρόνους Γερμανοὺς ἢ Γάλλους διανοητάς· ἀλλ' εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι θεωρεῖ ὡς ἀπολύτως ἀνόητον τὸ νὰ παραδεχθῆ, ὅτι ὀφείλει, ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον, εἷς τινα καὶ θυμῶναι, «*σὰν Γερμανός*», ἐναντίον παντὸς συγγραφέως, ὅστις, ἀπὸ οἵασδήποτε ἀπόψεως, θὰ τοῦ ὁμοιάζε κατά τι.

Ἐχῶ ἤδη, ἀνωτέρω, σημειώσῃ, μέχρι ποίου σημείου ἐνθυμίζει τὸν Ἐρνέστον Ρενάν, εἷς τὴν ἀντίληψίν του περὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ἐλπίδα του ἐπὶ τὴν διανοητικὴν ἀριστοκρατίαν, ἣτις πρέπει νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ κόσμου. Καὶ ὅμως δὲν ἔγραψεν οὔτε ἓνα, τοῦλάχιστον, καλὸν λόγον διὰ τὸν Ρενάν.

Ἐπίσης ἀναφέρομεν, ὅτι ἐν τῷ ἀγῶνί του, κατὰ τῆς ἠθικῆς τοῦ Σοπενάουερ, τῆς βασιζομένης ἐπὶ τοῦ οἴκτου, προηγήθη αὐτοῦ ὁ Ἐδουάρδος Χάρτμαν. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος κατέχει ἀναμφισβήτητον τάλαντον, ὅσον καὶ ἂν νομίζουσι τινές, ὅτι ἡ σοβαρότης του δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν μεγάλην φήμην του· ὅπωςδὴποτε, ὁ Νίτσε, ὅμοιος κατὰ τοῦτο μὲ τοὺς καθηγητὰς τῶν Γερμανικῶν Πανεπιστημίων, δὲν θέλει νὰ βλέπῃ, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χάρ-

τμανν, παρὰ μόνον ἓνα εἶδος τσαρλατάνου. Ἡ προσωπικότης τοῦ Χάρτμανν εἶναι πλασμένη ἀπὸ ὕλης βαρυτέρας ἐκείνων, τὰς ὁποίας συναντῶμεν παρὰ τῷ Νίτσε. Εἶναι βαρὺς, οἰηματίας, βαθύτατα γερμανικὸς καί, διαφέρων κατὰ τοῦτο τοῦ Νίτσε, ὅπως διόλου παρθένος, ἀπὸ πάσης γαλλικῆς ἐπιδράσεως καὶ πάσης μεσημβρινῆς λαμπρότητος. Ἄλλ' ὑπάρχουν, ἐν τούτοις, μεταξὺ τῶν δύο των, σημεῖα ὁμοιότητος, ἐξηγούμενα ἀπὸ τὰς ἱστορικὰς συνθήκας τῆς Γερμανίας ταύτης, ἡ ὁποία τοὺς ἐμεγάλωσε.

Πρῶτον, ἡ κοινωνικὴ των θέσις παρουσιάζει κάποιαν ἀναλογίαν, ἐπειδὴ ἀμφότεροι, ὡς πυροβοληταί, ἐπέρασαν ἀπὸ ὁμοίας σχολὰς καὶ κατόπιν ἡ διανοητικὴ των ἐκπαίδευσις τοὺς προσεγγίζει πρὸς ἀλλήλους, διότι ἀμφότεροι, καίτοι ἤρχισαν τὴν ἐκπαίδευσίν των, ὡς μαθηταὶ τοῦ Σοπενάουερ, διατηροῦσι μέγαν σεβασμὸν πρὸς τὸν Ἐγγelon, ἐνοῦντες, οὕτως, ἐν τῇ ἐκτιμῆσει των, τοὺς δύο τούτους ἐχθροὺς ἀδελφούς. Ἐξ ἄλλου, συμφωνοῦν, ἐν τῇ ἀπομακρύνσει των, ἀπὸ παντὸς οἴκτου καὶ πάσης χριστιανικῆς ἠθικῆς, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν τῇ περιφρονήσει, τῇ ἰδιαίτατα νεογερμανικῇ, τὴν ὁποίαν τρέφουν πρὸς τὴν δημοκρατίαν, ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορφάς.

Εἰς τὰς ἐπιθέσεις του, ἐναντίον τῶν σοσιαλιστῶν καὶ τῶν ἀναρχικῶν, ὁ Νίτσε συμφωνεῖ πρὸς τὸν Χάρτμανν, ἀλλ' ἐνῶ οὗτος γράφει κατὰ τρόπον ἐπιστημονικὸν μᾶλλον, ὁ Νίτσε περιορίζεται νὰ ὁμιλῇ μὲ ἐκφράσεις ἐλάχιστα εὐγενεῖς, δι' «αὐτὰ τὰ παληόσκυλα, τοὺς ἀναρχικούς» καὶ ταῦτα, παρὰ τὴν ἀηδίαν, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐμπνέει τὸ Κράτος. Ὁ Νίτσε ὁμοιάζει πρὸς τὸν Χάρτμανν ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ὅτι δὲν παύει νὰ καταδεικνύῃ τὸ μὴ πραγματοποιήσιμον τοῦ ἰδανικοῦ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς εἰρήνης, καθόσον ἡ ζωὴ δὲν εἶναι ἄλλο τι, εἰμὴ ἀνισότης καὶ πάλη διαρκῆς. «Ἦί

εἶναι καλόν; Νὰ εἶσαι θαρραλέος· αὐτὸ εἶναι καλόν. Ἡ εὐλογος αἰτία δὲν ἀγιάζει τὸν πόλεμον, ἀλλὰ ἕνας καλὸς πόλεμος ἀγιάζει πᾶσαν αἰτίαν». Ὅπως καὶ ὁ Χάρτμανν, ὁ Νίτσε μακρολογεῖ ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν δύναμιν καὶ ἐπὶ τῆς ὑποθετῆς χρησιμότητος τοῦ πολέμου εἰς τὸν πολιτισμόν.

Εἰς τὰς κυρίας γραμμάς τῶν δύο τούτων συγγραφέων, τῶν ἀνεξαρτήτων, ἐν τούτοις, σχετικῶς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς εἶναι κοσμολογικὸς μυστικιστῆς καὶ ὁ ἄλλος μυστικιστῆς ἀνηθικολόγος, ἀντανακλᾶται ὁ μιλιταρισμός, ὁ πανίσχυρος ἐν τῇ νέα Γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Ὁ Χάρτμανν, πλέον ἢ ἄπαξ, παρεσύρθη ἀπὸ τὸν γερμανικὸν ἀστικὸν ἐθνικισμόν. Ὁ Νίτσε ἐξεγείρεται βεβαίως, κατ' ἀρχήν, οὐ μόνον κατὰ τοῦ ἐθνικιστικοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἐπίσης καὶ κατὰ τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, «ὅστις ἤγειρε διὰ τοὺς Γερμανοὺς ἕνα νέον πύργον Βαβέλ, τερατώδη εἰς ἕκτασιν καὶ δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο ἀπεκλήθη μέγας», ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὅπως καὶ τοῦ Χάρτμανν, κάποια πνοή, ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ Βίσμαρκ, ἐπέρασεν. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ πολέμου, μόνον εἰς ἓν σημεῖον διαφωνοῦν: ὁ Νίτσε ἐπιθυμεῖ τὸν πόλεμον, ὄχι διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν οὐτοπικὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ κόσμου, ἀλλὰ μόνον πρὸς διατήρησιν τῆς ἀρετῆς τοῦ θάρρους. Ἐν τῇ περιφρονήσει των πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ εἰς τὰς ἐπιθέσεις των κατὰ τῶν προσπαθειῶν τῆς γυναικός, ὅπως ἀπολυτρωθῇ, ὁ Νίτσε καὶ ὁ Χάρτμανν συναντῶνται, ἐκ νέου, ἀλλὰ μόνον ἐν τῷ μέτρῳ, καθ' ὃ ἀμφοτέροι ἐνθυμίζουσιν τὸν Σοπενάουερ, τῶν ἐν προκειμένῳ ἰδεῶν τοῦ ὁποίου ὁ Χάρτμανν εἶναι ἀπλῆ ἠχώ. Ἐνῶ ὁ Χάρτμανν μένει ἐδῶ ἠθικοπλαστικὸς δογματιστής, καταβεβλημένος ἀπὸ κάποιαν δόσιν, ἐλάχιστα ἀρμοζούσης σχολαστικότητος, αἱ ἐπιθέσεις τοῦ Νίτσε, κατὰ τοῦ γυναι-

κείου φύλου, αποκαλύπτουν δορυμὸ πνεῦμα, ἀποτέλεσμα προσωπικῆς θλιβεραῦς πείρας τοῦ κινδύνου, τὸν ὁποῖον ἀποτελεῖ ἡ γυνή. Ὁ Νίτσε δὲν φαίνεται γινώσκων πολλὰς γυναῖκας¹⁹⁾, ἀλλ' ὅσας ἐγνώρισεν, προφανῶς τὰς ἠγάπησεν καὶ τὰς ἐμίσησεν καὶ, πρὸ παντός, τὰς περιεφρόνησεν. Δὲν ἀποκάμνει ἐπιμένων, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ψυχὴ ἐλευθέρη καὶ μεγαλοφυῆς νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ γάμου. Εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δηλώσεις του ὑπάρχει πολλάκις ἰσχυρῶς προσωπικὸς τόνος καὶ ἰδιαιτέρως ἐκεῖ, ὅπου ὑποστηρίζει τὴν ἀνάγκην μονήρους ζωῆς διὰ τὸν διανοητήν. Ἀλλ' εἰς τὰς διατριβὰς, τὰς ὀλιγώτερον χρωματισμένας μὲ προσωπικὴν μνησικακίαν, τόσον παρὰ τῷ Νίτσε, ὅσον καὶ παρὰ τῷ Χάρτμανν, ὁμιλεῖ ἡ γηραιὰ Γερ-

¹⁹⁾ Σ. Μ. Ἀξίζει ἴσως νὰ ὑποσημειωθῇ, ἐνταῦθα, ἡ πεποίθησις τοῦ Νίτσε, ὅτι ἐγνώρισεν καλὰ τὰς γυναῖκας καὶ ὅτι εἶναι, ἴσως, ὁ μεγαλύτερος ψυχολόγος τοῦ αἰωνίου θήλεος. Καὶ τὸν ἠγάπησαν, λέγει, ὅλαι αἱ γυναῖκες, ἐκτὸς τῶν «χειραφετημένων», τὰς ὁποίας ... στολίζει μὲ ἐπίθετα καὶ ἐκφράσεις, ὁμολογουμένας, καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον, ὡς κυνικάς. Αἱ χειραφετημένοι, λέγει, εἶναι παθολογικαὶ ὑπάρξεις, πάσχουσαι ἀπὸ ὠρισμένην ὀργανικὴν ἀλλοίωσιν, ἀμαρτάνουσαι κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τῆς ζωῆς, ὁποῖον, κατ' αὐτόν, εἶναι ἡ γεννητήσιος ὁρμή, τείνουσαι, νὰ ταπεινώσουν τὸ ἐπίπεδον τῆς γυναικός, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πρωτόγονος κατάστασις, ἡ αἰωνία δηλαδή πάλη τῶν δύο φύλων, ἐξασφαλίζει τὴν πρώτην θέσιν, ἀδυνατοῦσαι νὰ αἰσθανθοῦν τὸν ἔρωτα, ὅστις ἐντὸς του κρύπτει τὸ θανάσιμον μῖσος μεταξὺ τῶν δύο φύλων, εἶναι τέλος... «οἱ ἀναρχικοὶ μεταξὺ τοῦ θήλεος κόσμου» καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλη θεραπεία, δι' αὐτάς, παρὰ νὰ τὰς ἀναγκάσῃ κανεὶς νὰ τεκνοποιήσουν.

Γενικῶς, τὴν καλωσύνην εἰς τὴν γυναῖκα τὴν θεωρεῖ σύμπτωμα ἐκφυλισμοῦ, ἐπειδὴ, λέγει, ἡ γυνή εἶναι περισσότερον κακὴ, ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Ἐπικίνδυνον, ἀλλὰ θελκτικὸν θηρίον. Ἡ τελεία γυνὴ σπαράζει τὸν ἄνδρα, ὅταν ἀγαπᾷ.

μανία, ἡ χώρα, ἡτις, ἐπὶ αἰῶνας, ἐν ἀντιθέσει, κατὰ τοῦτο, πρὸς τὰ Ἀγγλικά ἢ τὰ Γαλλικά ἤθη; δὲν ἀπέδοσεν εἰς τὴν γυναῖκα, εἰμὴ πολὺ φειδωλὸν καὶ στενὸν ρόλον ἐν τῇ ζωῇ. Εἰς τοὺς δύο τούτους Γερμανοὺς συγγραφεῖς εὕρισκει κανεῖς μίαν σαφῆ ἀντίληψιν περὶ τοῦ βαθέος ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν δύο φύλων, τοῦθ' ὅπερ διαφεύγει τὸν Stuart Mill. Ἀλλά, τοῦλάχιστον, ἡ ἀδικία πρὸς τὸν ἄνδρα, ἡ ὑπερβολικὴ κάπως εὐθύτης πρὸς τὴν γυναῖκα, πρὸς τὰ ὁποῖα ἀποβλέπουν, ἐνίοτε, αἱ θαυμάσιαι προσπάθειαι τοῦ Stuart Mill, εἶναι πολὺ προτιμώτερα τῆς κτηνώδου ὑπερβασίας τοῦ Νίτσε, ὅταν οὗτος παραγγέλλει «τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν ἄπειρον σοφίαν, τῆς ὁποίας χρῆσιν ποιεῖται ἡ «γῆραιά Ἀσία», ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον μεταχειρίσεως τῶν γυναικῶν ²⁰).

²⁰) Σ. Μ. Ὁ Ζαρατούστρας προστάζει ὑποταγὴν εἰς τὴν γυναῖκα. Ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνδρός, κηρύσσει, λέγεται: *Θέλω* ἢ εὐτυχία τῆς γυναικός: «*Ἐκεῖνος Θέλει*». Τὸ πᾶν, λέγει, εἰς τὴν γυναῖκα εἶναι αἰνιγμα καὶ ὅλα μίαν λύσιν ἔχουν: τὴν ἐγκυμοσύνην. Ὁ ἀνὴρ εἶναι, μόνον, μέσον διὰ τὴν γυναῖκα· ὁ σκοπὸς εἶναι, πάντοτε, τὸ τέκνον. Ὁ, πραγματικῶς, ἀνὴρ δύο τινὰ ποθεῖ· τὸν κίνδυνον καὶ τὸ παιγνίδι. Ὁ ἀνὴρ πρέπει νὰ ἐξοικειωθῇ μὲ τὸν πόλεμον καὶ ἡ γυνὴ πρέπει νὰ μάθῃ νὰ δίδῃ ἀνάπαυσιν εἰς τὸν πολεμιστὴν. Ὅλα τὰ ἄλλα, λέγει, εἶναι τρέλλα.

Ἡ γυνή, ἐξακολουθεῖ ὁ Ζαρατούστρας, πολὺ ὀλίγον ἀντιλαμβάνεται τὴν τιμὴν· τιμὴ τῆς νὰ εἶναι ὁ ἔρως τῆς. Ἀπαιτεῖ δὲ ἀπὸ τὴν γυναῖκα ν' ἀνακαλύπτῃ τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον κρύπτεται εἰς κάθε ἄνδρα, καὶ τὸ ὁποῖον θέλει νὰ παίξῃ καὶ παραγγέλλει εἰς τὰς γυναῖκας: ν' ἀγαπᾶτε πάντοτε περισσότερον, ἀφ' ὅ, τι ἀγαπᾶσθε. Ἡ γυνὴ μαντεύει τὴν δύναμιν τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐννοεῖ· διότι ἔχει βάθος ἢ ψυχὴ του.

Αὐτὰ λέγει ὁ Ζαρατούστρας πρὸς μίαν γῆραν, ἡ ὁποία, εἰς ἀνταμοιβήν, τοῦ προσφέρει τὴν ἐξῆς ἀλήθειαν. — Ζαρατούστρα, πηγαίνεις πρὸς τὴν γυναῖκα; Μὴ λησμονῆς τὸ καμτσίκι.

Ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῆς ἀπαισιοδοξίας τέλος, προηγήθη τοῦ Νίτσε ὁ Eugène Dühring (ιδίως εἰς τὸ ἔργον του «*Ἡ ἀξία τῆς ζωῆς*») καὶ τὸ γεγονός αὐτὸ ἐμπνέει εἰς τὸν Νίτσε τόσῃν μνησικακίαν, τοιαύτην λύσσαν, ὥστε, πότε φανερά, πότε κατὰ τρόπον πλέον ὑπουλον, κατηγορεῖ τὸν συγγραφέα αὐτόν, ὅτι τὸν μιμεῖται, ὡς πίθηκος. Βδελύσσεται, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Dühring, τὸν πληβεῖον, τὸν ἀντισημίτην, τὸν ἀπόστολον τῆς ἐκδικήσεως, τὸν μαθητὴν τῶν Ἀγγλων καὶ τοῦ Αὐγούστου Κόντ. Ἄλλ' ὁ Νίτσε δὲν λέγει, μίαν, κἄν, καλὴν λέξιν δι' οὐδὲν ἀπὸ τὰ πολλὰ προτερήματα τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ, τὰ ὅποια οὐδόλως ἔθιξε διὰ τῶν ἑξακοντισθέντων ἐπιθέτων του. Καὶ βεβαίως, ὅταν συλλογισθῇ κανεῖς, ὅπως ὁ Νίτσε, ἐννοεῖ καλῶς, ὅτι ὁ Dühring, ὁ δυστυχῆς αὐτὸς τυφλός, ὁ ἀγνοημένος οὗτος διανοητής, τὸν ὅποιον οἱ ἐπίσημοι σοφοὶ περιφρονοῦν, ὁ ἔξω τῶν Πανεπιστημιακῶν σχολῶν φιλόσοφος, ὅστις, παρὰ τὴν μεγίστην ἀδικίαν τῆς ζωῆς πρὸς αὐτόν, κηρύσσει μεγαλοφώνως τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ζωὴν—ἐννοεῖ πᾶς τις καλῶς, πῶς ὁ Dühring ἐφάνη εἰς τὸν Νίτσε, ὡς ἰδία του γελοιογραφία. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος, διὰ νὰ ἐπιδοκιμάσωμεν τὸν βαναύσως φίλεριν τόνον τοῦ Dühring. Καὶ πρέπει νὰ λεχθῇ: ματαιοπονεῖ ὁ Νίτσε, θέλων νὰ περάσῃ ὡς Πολωνὸς εὐπατριδῆς ²¹⁾, ὡς ἄνθρωπος τοῦ

²¹⁾ Σ. Μ. Ὁ Μπραντὲς ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Νίτσε, εἰς τὸ τελευταῖόν του ἔργον «*Ἴδε ὁ ἄνθρωπος*». Ἐκεῖ, ὁ Νίτσε γράφει, ὅτι, ἐκ πατρὸς, κατάγεται ἀπὸ οἰκογένειαν Πολωνῶν εὐπατριδῶν. Ἐπίσης, ὅτι, ὅπου καὶ ἂν μετέβῃ, κανεῖς δὲν τὸν ὑποπτεύετο Γερμανόν, τὸν ὑπελάμβανον ὅλοι ὡς ἄλλης ἐθνικότητος. Ὁ ἴδιος φθάνει νὰ πιστεύσῃ, ὅτι μόνον ἐπίχρισιν Γερμανικὴν ἔχει.

Ἐναντίον τῶν Γερμανῶν κατεφέρετο ὁ Νίτσε, μὲ τὴν συνήθη του βιαιότητα, ἴσως διότι δὲν ἀνεγνωρίσθη ἀμέσως, ἐν Γερμανίᾳ, ἡ ἀξία τοῦ ἔργου του.

εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, ὡς κοσμοπολίτης διανοητής· εἶναι, καὶ μένει, καθηγητῆς Γερμανός, εἰς ἓν σημεῖον: κατὰ τὴν φιλέκδικον βαναυσότητα, μὲ τὴν ἑποῖαν ἐκφράζεται τὸ ἀκαταδάμαστον μῖσος κατὰ τῶν ἀντιπάλων του ²²). Καὶ δὲν ἔχει ἄλλους ἀντιπάλους, εἰμὴ τὸν Χάρτμανν καὶ τὸν Dühring.

Εἶναι ἐκπληκτικόν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὅστις τόσα ἐδιδάχθη ἀπὸ τοὺς Γάλλους ἠθικολόγους καὶ ψυχολόγους, τὸν Λά-Ροσφούκώ, τὸν Σαμφὸρ καὶ τὸν Σταντάλ, τόσον ὀλίγον ἀφέθη νὰ ἐπηρρεασθῆ, ἀπὸ τὸ μετριοπαθὲς ὕφος τῶν συγγραφέων τούτων. Δὲν ὑπήχθη εἰς τὴν πειθαρχεῖαν ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν ἡ φιλολογικὴ εὐκοσμία, ἐν Γαλλίᾳ, ἐπιβάλλει, εἰς πάντα συγγραφέα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ «ἐγώ» του, εἰς τὰ διάφορα ἔργα. Ἦναγκάσθη νὰ παλαίση, ἐπὶ μακρόν, διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ γίνῃ, ὅλως διόλου, ὁ «ἑαυτός του».

Σ.Μ. Οἱ Γερμανοί, ἔγραφε, δὲν ὑποπτεύονται, πόσον εἶναι χυδαῖοι — καὶ αὐτό, ἀκριβῶς, εἶναι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς χυδαιότητος. Ἡ Γερμανία δὲν ἐγέννησε ψυχολόγους — πρὸ αὐτοῦ ἐννοεῖται, — δὲν παρήγαγε κανένα βιβλίον μὲ βαθύτητα — καὶ πάλιν πρὸ τοῦ «Ζαρατούστρα», ἐννοεῖται — καὶ δὲν ἐντρέπονται οἱ Γερμανοὶ νὰ μὴ εἶναι, ἄλλο τι, παρὰ Γερμανοί. Ἐφθασε μέχρι τοῦ νὰ ἀποκαλέσῃ *κιβδηλοποιούς τῆς Σκέψεως* τοὺς Γερμανοὺς φιλοσόφους, χωρὶς νὰ ἐξαιρέσῃ οὔτε τὸν Σοπενάουερ, οὔτε τὸν Φίχτε, οὔτε τὸν Ἐγγελον, οὔτε τὸν Κάντ, οὔτε τὸν Λάϊμπνιτς.

²²) Σ. Μ. Ὡς εἶδος ἀνεπιγνώτου καὶ ἀ priori ἀπολογίας τοῦ Νίτσε κατὰ τῶν μομφῶν αὐτῶν τοῦ Μπραντὲς — μὴ ἐστερημένων, ἐν τούτοις, βασιμότητος — εἰμπορεῖ νὰ ἀντιταχθῶν ὅσα ἔγραψεν ὁ Νίτσε, ἐκθέτων εἰς τὸ «*Ἴδε ὁ ἄνθρωπος*», τὸν τρόπον τῆς πολεμικῆς του.

« Δὲν κτυπῶ, λέγει, πρόσωπα, δὲν μεταχειρίζομαι, ἐν τῇ πολεμικῇ μου, πρόσωπα, εἰμὴ ὡς μεγεθυντικὸν φακόν, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου καθίσταται ὄρατὴ μία δημοσία ἀθλιότης, κρυμμένη, ἀκόμη, καὶ ἀσύλληπτος, διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Καὶ ἡ ἐπίθεσίς μου, ἐναν-

Διὰ νὰ εὔρη τὸν ἑαυτὸν του, ἀπεσύρθη εἰς τὴν μόνωσιν, ὅπως ὁ Ζαρατούστρας ἐντὸς τοῦ σπηλαίου του. Ὅταν, τέλος, ἔφθασεν εἰς μίαν ἐξέλιξιν ἀπολύτως ἀνεξάρτητον καὶ ὅταν ἠσθάνθη νὰ κοχλάζη, ἐντὸς του, ὁ πλοῦτος τῶν πρωτοτύπων του σκέψεων, εἶχε χάσει πλέον πᾶν ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ τῷ χρησιμεύσῃ, ὡς σημεῖον ἀναγνωρίσεως, διὰ νὰ μετρήσῃ τὴν ἰδίαν του ἀξίαν : ὅλαι αἰ γέφυραι, αἰ συνδέουσαι αὐτὸν μὲ τὸν γύρω κόσμον, εἶχον καταστραφῆ. Ἡ ἔλλειψις οἰασδήποτε ξένης ἐπιδοκιμασίας παρώξυναν τὴν ὑπερηφάνειάν του· τὰ πρῶτα δείγματα ἐκτιμήσεως, ὅταν τέλος ἔφθασαν, ἔφερον ὡς ἀποτέλεσμα μεγαλύτερον ἀκόμη παροξυσμὸν τῆς ἀλαζονείας του, ἥτις, τελικῶς, ἐκάλυψεν ὅλα, σκορπίσασα τὸ σπάνιον καὶ ἀνώτερον τοῦτο πνεῦμα. Ἡ προσωπικότης του, τοιαύτη, οἷα διαγράφεται εἰς τὸ ἀτελείωτον ἀκόμη ἔργον του, φαίνεται, καὶ εἶναι, προσωπικότης ἀξίζουσα νὰ μελετηθῇ.

Ἡθέλησα νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ Νίτσε, κυρίως, διότι μοῦ φαίνεται, ὅτι αἱ φιλολογίαι τοῦ Βορρά²³⁾

τίον οἰουδήποτε, εἶναι ἀπόδειξις εὐμενείας, ἐνίοτε δὲ καὶ ἔνδειξις εὐγνωμοσύνης. Ὅταν ἀναφέρω πρόσωπα ἢ πράγματα, σημαίνει ὅτι τὰ σέβομαι καὶ τὰ ἐκτιμῶ καὶ συνδέω μὲ αὐτὰ τὸ ὄνομά μου — ἀδιάφορον ἂν ὑπερασπιζόμενος ἢ καταπολεμῶν αὐτά ».

Προηγουμένως δὲ, λέγει, ὅτι δὲν ἐπιτίθεται κατὰ προσώπων ἢ πραγμάτων ἀσημάντων, ἀλλὰ πάντοτε ἐναντίον ἰσχυρῶν ἀντιπάλων — εἴτε πρόσωπα εἶναι οὗτοι, εἴτε ἰδέαι — καὶ πολλάκις συνέβη νὰ περιμείνη νὰ ἐπιβληθῇ ἐν πρόσωπον, ἢ μία ἰδέα, πρῶτον, καὶ κατόπιν, ἰσχυρὰν καὶ νικητήριαν, νὰ τὴν πολεμήσῃ.

²³⁾ Σ. Μ. Τὸ τέλος τῆς μελέτης ταύτης τοῦ Μπραντές, ἀφορῶν, ἀποκλειστικῶς, τὴν φιλολογίαν τοῦ καιροῦ του, εἰς τὰς χώρας τοῦ Βορρά, θὰ ἠδύνατο, ἴσως, καὶ νὰ λείπη, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μεταφράσει. Ὁ μεταφραστὴς ὁμως ἔκρινε σκοπιμώτερον νὰ μὴ τὸ παραλείψῃ, φρονῶν, ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι, τώρα, δὲν συμβαίνει τι διάφορον, ἢ κυριολεκτικώτερον, τίποτε καλύτερον.

τρέφονται, ἀπὸ μακροτάτου ἤδη χρόνου, μὲ ἰδέας, συζητηθείσας, κατὰ κόρον, εἰς τὸ διάστημα τῶν δέκα τελευταίων ἐτῶν. Θὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅτι ἡ ἱκανότης τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι ἰδέας μεγαλοφυεῖς ἐλαττοῦται· ναί, θὰ ἠδύνατο ἀκόμη νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς, ὅτι ἡ δεκτικότης αὕτη τείνει νὰ ἐξαφανισθῇ· γνωρίζουν καὶ στριφογυρίζουν ἀριθμὸν τινα θεωριῶν, περὶ κληρονομικότητος, ὀλίγον δαρβινισμόν, ὀλίγον φεμινισμόν, ὀλίγην ὠφελμιστικὴν ἠθικὴν, ὀλίγην ἐλευθέραν σκέψιν, ὀλίγην μόρφωσιν τοῦ λαοῦ κ.λ.π. Καὶ οὔτε περὶ τοῦ «πολιτισμοῦ» τῶν πλέον μορφωμένων μας δὲν δύναται νὰ γίνῃ, σοβαρῶς, λόγος. Ἄκόμη καὶ οἱ καλύτεροι, μεταξὺ αὐτῶν, δὲν φαίνονται ὑποπτεύοντες καὶ, ὅτι ἡ μόνη πολυτιμος μόρφωσις, ἡ μόνη ἀληθινὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὰς μεγάλας προσωπικότητος, τὰς πλουσίας εἰς ἰδέας.

Ἐν τούτοις, τολμῶ νὰ ἐλπίζω, ὅτι συντόμως θέλουσιν ἀναγνωρίσει, ὅτι εἶναι ἀδυναμία, διὰ τὴν τέχνην, ν' ἀρκεῖται εἰς ἰδέας καὶ ἰδανικά, προωρισμένα διὰ τὴν μέσσην διανόησιν καὶ τὴν μετριότητα, ὅπως, ἐπίσης, καὶ εἰς τὴν εὐρωτιῶσαν παλαιὰν πίστιν. Θὰ ἐννοήσουν, ὅτι ἡ ὑψηλὴ τέχνη, ἀπαιτεῖ ψυχάς, αἱ ὁποῖαι, εἰς πρωτοτυπίαν, ἀνεξαρτησίαν, ἀλαζονείαν καὶ ἀριστοκρατικὸν δεσποτισμόν, νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὸ ὕψος τῶν πρωτοτυποτέρων προσωπικοτήτων τῆς συγχρόνου Σκέψεως.

ΤΕΛΟΣ